

מחלות בני-הבקר במשק הקיבוצי – תוצאה של מיצוק לקוי

היום אין עובד כזה בנמצא. למעשה: אם המליטה הפרה בשעות של אחה"צ והלילה, הרי עלול לקרות שההגמעה הראשונה של העגלה תבוצע כעבור 7–8 שעות מהלידה. לשם הדגמה נדון במשק מסויים באיזור המרכז, אשר בו מסתיימת חליבת אחה"צ בשעה 4.30; אם פרה מהעדר הזה תלד בשעה 5⁰⁰ אחה"צ, יקבל הרך הנולד את ארוחת הקולוסטרם הראשונה בשעה 11⁰⁰ בלילה לכל המוקדם, לאחר שהאם נחלבה עם קבוצת-החליבה הראשונה. ייתכן גם שפרה כזו תיחלב לא עם הקבוצה הראשונה, דבר שעלול לקרות לעיתים, ואזי – רווח הזמן שבין ההמ- לטה להגמעה עוד גדל.

למותר לדון כאן בהרחבה על בעיית ספיגת הגלובולינים; נסתפק בציון העובדה שבנוסף על 11% מכלל העגלים הנולדים, הלקויים בס- פיגה בלתי שלמה של גלובולינים (לפי מחקרים ווטרינאריים), ישנו עוד שיעור גבוה של וולדות בעלי-כושר ספיגה של הגלובולינים תוך השעות הראשונות לחייהם בלבד. בעגל כזה – הגמעה ראשונה של הקולוסטרם כעבור 7–8 שעות מהלידה, פירושה – הפקרתו להדבקה ארסית של חיידקי המעיים, ללא כל הגנה של גלובולינים. מצב כזה כמעט מן הנמנע הוא במושב, כיוון שבעל המשק עוקב אחר הפרה הממליטה בכל שעות היום והלילה והגמעת הקולוסטרם נעשית מיד לאחר הלידה.

תוצאות-לוואי נוספות לאי-קביעות העובד המטפל בבני-הבקר הן:

1. אין מעקב של עין מנוסה וקבועה על הציונים (דאיהידראציה) של העגל המשלשל;
2. אין מעקב של עובד מנוסה על התגובה לטיפול;
3. לא ניתנת לעגל המשלשל הגמעה תכופה

של מים עם מלח, בכמויות קטנות ובתדירות. הוראות טיפול במקרה של חשש לצינום, הגי- תנות לבעל העדר שבמושב, מתבצעות בדרך- כלל היטב, כיוון שהמתיישב נמצא בחצר ובביתו במרבית שעות היום, והוא מסוגל לטפל בעגל

בשנים 1967–1968 נקראה הוועדה למחלות בני-הבקר של רופאי „החקלאית" להתייעצויות במשקים קיבוציים אשר סבלו קשה ממחלות אלה. ביקורי הוועדה נערכו באיזורים שונים בארץ ובמשקים בעלי עדרים בגודל שונה.

הדברים הנכתבים בזה נועדו לעורר תשומת- לב של האחראים למיבנה המשק הקיבוצי ומדי- ניותו לגבי ענף הבקר לחלב ולהצביע על הקשר בין גורמים אלו ותחלואת בני-הבקר.

תחלואת בני-הבקר במשק הקיבוצי מאופיינת בהמוניותה, בהמשכיותה ובאלימותה ובוה היא שונה מתחלואת בני-הבקר במשק המושבי. הגם שבמשק המושבי ישנם מקרי מות של יונקים, הרי התמונה הטיפוסית היא – שילשול, שהעגל מתגבר עליו תוך ימים מספר ללא בעיות מיוחדות. לעומת צורה זו של חולי, שרק לעיתים ייתקף בו כל עגל הנולד במשק מושבי מסוים – הרי במשק הקיבוצי מופיע השילשול כמחלה קשה, התוקפת את כל בני-הבקר הנולדים, והיא גורמת לתמותה בשיעורים ניכרים.

בעוד מחלת איברי הנשימה במשק המשפחתי הינה תופעה נדירה למד, בעלת אופי ספוראדי (בלתי-סדיר), הרי מחלה זו בבני-בקר במשק הקיבוצי היא על הרוב בצורת מגפה, עם סימני מחלה בולטים ותמותה באחוז ניכר של המקרים, ופגיעה קשה בהתפתחותם של בני-הבקר שמח- לימים.

הגורמים המשותפים למרבית המשקים שסבלו בשנים האחרונות ממחלות בני-הבקר יהיו נידו- נים בזה בנפרד, תוך דיון מפורט בתוצאות הלוואי של כל גורם וגורם.

א. אי קביעות העובד האחראי לטיפול והגמעת בני-הבקר היונקים

הנהוג המקובל הוא – להטיל את ההגמעה הראשונה בקולוסטרם על החולבים לראשונה את הפרה שהמליטה. אם קורה שעובד מיוחד מגמיע את העגלה בקולוסטרם ראשון בשעות היום – הרי משעות של אחה"צ ועד למחרת

שגרמה למותם של כל הוולדות שנולדו באותו חודש. בבדיקה באקטריולוגית בודד זן קולי אלים. מתקבל על הדעת, שאחת המבכירות (מהקנויות) החדירה זן קולי חדש, שלא היה מנוטרל בעדר זה. החיידק התבסס תוך חודשיים³ שלושה ותקף את כל הוולדות שנולדו לפרות הוותיקות — אשר בחלבן הראשון לא היו נוגד-נים לחיידק קולי זה.

3. החדרת מחלת הסאלמונלה על-ידי בקר מבחון חיידקי הסאלמונלה יכולים, באופן תיאורטי, לחדור למשק נקי על-ידי חולדות, תחליפי-חלב בלתי נקיים, ובדרכים אחרות. אולם למעשה כמעט שלא הוזכרו בספרות עובדות המעידות על החדרת סאלמונלה בדרך זו. הדרך הקלאסית והשכיחה, בה חודרת הסאלמונלה לעדר נקי ובריא היא — הכנסת בקר מבחון.

בין המשקים שנפגעו בשנה האחרונה במחלת הסאלמונלה בבני-בקר אציין שתי דוגמאות קלא-סיות לחדירת המחלה לעדר נקי על-ידי הכנסת עגלים מבחון.

משק מס' 1, בנגב הצפוני, קנה בחודש נובמבר 1967 30 עגלים שהוחזקו במכון מדעי לצרכי מחקר. עם תום הניסוי הוצעו למכירה, והמשק הנ"ל קנה אותם — ללא התייעצות ברופא הווטרינארי של מכון המחקר, שהיה מאשר לבטח קיום מחלת הסאלמונלה בעגלים אלה. ואכן — שבועות מספר אחרי שהוכנסו העגלים למשק פרצה תחלואה קשה במערכות העיכול והנשימה של העגלים. עגלים אחדים מתו, ובבדיקת המכון הווטרינארי בודד חיידק הסאלמונלה מטיפוס הבקר.

מקרה דומה היה במשק אחר בנגב הצפוני, הקונה גם הוא עגלים. המחלה פרצה בקבוצת העגלים הקנויים והועברה גם לעגלים המקומיים.

ג. שיכון בני-הבקר במיבנים ישנים

עם התפתחות המשק הקיבוצי מוקמים מיבנים חדשים, מודרניים, לענפים החקלאיים השונים. בונים מכוני חליבה חדשים, לולים, וכן מתפנים מחסני תערובת מקומיים לאחר התקשרות המשק

החולה לעיתים תכופות. הגישה האינדיבידואלית בכל מקרה — היא-היא הערובה להצלחת הטיפול בעגל החולה.

מובן איפוא השיעור הגבוה של תמותה משל-שולים בעדרים קיבוציים מסויימים.

ב. רכישת בני-בקר יונקים מהחוץ

קניית עגלים מהחוץ נפוצה באיזורים שונים של הארץ, וכמעט בכל משק, הקונה עגלים לגידול ופיטום, מתבלטת תחלואה רצינית ומת-מדת בוולדות הרכים.

בחינת עובדת הרכישה של וולדות רכים מצ-ביעה על תקלות אפשריות דלהלן:

1. ביחידת עדר בריא, מובדל, מקבל כל וולד, בהיוולדו, נוגדנים שבקולוסטרם, המגינים עליו מזני הקולי המצויים בעדר זה. כאשר מוכנס לעדר זה יונק מעדר זר לאחר ששתה שם קולר-סטרום מאמו — הוא עלול להיתקף על-ידי זני הקולי במקומו החדש, הואיל ולא חוסן בפניהם. זן קולי מקומי לא יגרם שילשול בעגלים שנולדו באותו משק, אולם הוא יפגע בעגלים שהוכנסו מבחוץ.

2. עגל מעדר אחר, אפילו כשאינו משלשל, עלול להפריש בצואתו זן קולי השרוי בשיווי-משקל אימונולוגי (חיסוני) עם העגל הנ"ל; אולם זן קולי זה, הינו למעשה זן, "זר" בעדר המקומי; ומאחר ואין נוגדנים ספציפיים בקר-לוסטרם שיגנו בפני זן קולי זה, עלול הוא להחלות את בני-הבקר המקומיים בשילשול קשה. יש דוגמאות רבות למקרים כאלה, ונצביע כאן על אחדות:

1. במשק אחד בדרום הרחוק, הקונה עגלים רבים בגיל של שבוע, נמסר לחבר הוועדה, שזה חודשים רבים אין הפסקה ברציפות מחלות השילשול; כמעט כל עגל נדבק; כ-50% מכל קבוצת-גיל הם עגלים קנויים, המובאים למשק בריאים לכאורה. התמותה נעה בין 5% ל-10% בכל קבוצה.

2. משק בהרי אפריים קנה 30 מבכירות בהיריון גבוה שהתחילו להמליט בחורף 1968. בחודש מאי 1968 פרצה מחלת שילשול אלימה,

כדוגמה טיפוסית למצב כזה ולתוצאותיו ישמש תיאור ההאבסה בעדר אחד באיזור המפרץ.

בחודשים אוקטובר—פברואר מצטרפת המנה היומית של הפרות היבשות כדלקמן: תחמיץ תירס 2 יח"מ, קליפות-הדר $2\frac{1}{2}$ יחידות מזון, שחת 2 ק"ג, מזון מרוכז 4 ק"ג.

ציורף כזה של מנת המזון היה נהוג במשך שנים אחדות (בעונת הסתיו והחורף) ומדי שנה בשנה נתנסו במשק זה בתחלואה קשה ושיעור תמותה גבוה ביונקים. בדיקות שלאחר המות של גופות מספר לא העלו ממצאים מיוחדים. בדיקות דם של הפרות היבשות הראו ערכים נמוכים של ויטאמין א' וקארוטין.

נוהג ההזנה שתואר לעיל גרם לכך שמנת המזון היתה דלה ביותר בוויטאמין א', כפי שהשתקף הדבר בבדיקות הדם של הפרות היב-שות, בסוף ההריון, כשנדרשה הספקה מוגדלת של ויטאמין א' במזון לצורך אגירתו בקולוסטרום, ולצורך עמידת הבהמה בפני סיבוכים אפשריים לאחר הלידה.

המזון המרוכז הכיל 2% קמח-אספסת, שנקנה אחת לשלושה חודשים (ויטאמין א' סינטטי לא הוכנס לתערובת). שיעור כזה של קמח-אספסת במזון המרוכז הוא מגוחך ממש. מכוני התערובת האזוריים מספקים תערובת, המכילה 8% קמח אספסת ותוספת של 8000 יחידות בין-לאומיות של ויטמין א' סינטטי לכל ק"ג תערובת.

בדיון, בנוכחותם של מרכז ענף הרפת ומרכז המשק, התברר כי החל מחודש אוקטובר מעביר המשק את כל האספסת שהוא מגדל למכון האס-פסת האיזורי.

דוגמה דומה אפשר לראות במשק אחר באיזור חוף הכרמל, אשר עקב נהוג דומה (העברת האספסת כולה למכון האיזורי) נפגע במשך שנים בפוריות לקויה, מחלות נשימה בבני-בקר ותמותת יונקים.

למותר להוסיף שהכרעות כלכליות בבעיות ענף הרפת יש לקבל תוך הבאה בחשבון של צרכי הענף המיוחדים.

בסיכום יש להדגיש שוב, כי הצלחה בגידול בבני-בקר במשק הקיבוצי אינה רק תוצאה של

עם מכוני-תערובת איזוריים. טבעי הוא שהמשק משתדל לנצל מיבנים ישנים אלו, אולם לרוב — ללא התאמתם לתפקידם החדש.

במיבנה גדול כזה אנו מוצאים, ברוב המקרים, תאים-תאים מחוייצים על-ידי גדרות או דפנות. במקרה הטוב אנו מוצאים בקירות הבנין חלונות פתוחים, אולם על-פי-רוב הקירות אטומים, ללא חלונות. תנאי האיוורור רעים, אדי-אמוניה והבי-לות גבוהה, מורגשים עם הכניסה ל, "אולם" כזה. בכל תא מוחזקת קבוצת בני-בקר יונקים, ומספרם תלוי בשכיחות הילודה באותה תקופה. בחלק מהתאים ישנן עמדות-סגר, אולם מספר העגלים הוא גדול ממספר העמדות.

למיבנה כזה אין פתח רחב לכניסת טראקטור עם פלטפורמה לשם ביצוע תקין של הריפוד היומיומי. גם תנאי הניקון במיבנים אלה הינם על הרוב לקויים, והתוצאה היא — התקיימות מתמדת של מחלות נשימה בבני-הבקר. בתנאי שיכון ותחלואה כנ"ל נתקלה הוועדה של רופאי „התקלאית" ב-5 מתוך עשרת המשקים שביקרה בהם.

במשק כזה מתבלט פיגור בגדילת בני-הבקר עד לגיל של 8—10 חודשים, ועגלי המרבק מגיי-עים בגיל מאוחר מן הרגיל למשקל-שיווק רצוי. למרבית העגלים יש סירחות בבית-החזה, דבר שמטריף אותם לפי דיני הכשרות. הנזק הכלכלי למשק מחמת הונחות אלה הוא די גדול.

מתמיה הדבר, שהאחראים למשק אינם חשים שגם בני-הבקר זקוקים למיבנה מתאים. אין כל רע, כמובן, בניצול מיבנה ישן לצרכי שיכון, אולם ללא התאמה מיוחדת לתפקידו החדש, ייצא שכר השימוש במיבנים כאלה בהפסד מחמת ריבוי המחלות.

ד. שיקולים כלכליים מוטעים

בהזנת הפרות

חשיבותה של מנת המספוא הירוק בכל ימות השנה באיבוס הפרות החולבות והיבשות היא מחוץ לוויכוח בחוגי הבוקרים. אולם לעיתים די קרובות נמנע פה ושם הביצוע המעשי של הספקת מספוא זה מחמת שיקולים כלכליים של הנהלת המשק.

אין הצדקה לכשלונות העדר הקיבוצי בגידול בני-בקר. כשם שבשטח התפוקה, המיכון וה-תנובה הגיע העדר הקיבוצי לגדולות — כן יש בכוחו להגיע להישגים נאותים גם בגידול בני-הבקר.

ד"ר אורי בריגיא
„החקלאית“ — צרעה

יידע. היא תלויה בראש וראשונה בקביעות העובד בתפקידו, במניעת מגע בין בני-בקר מהמשק לבין בני-בקר קנויים מבחוץ, במיבנה מתאים, בהזנה נכונה של האמהות בהריון. מרבית הבעיות הנ"ל הן תוצאה של מימשק לקוי, הנובע ממחדלים של מדיניות גרועה לגבי הענף.

מחלות בעלי-חיים והדברתן (המשך)¹

זלקת מדבקת של קרום-החזה והריאות בבקר

תחלואה ותמותה

בקבוצות של בקר רגיש מתקרבת התחלואה עד למאה אחוזים, בעוד שהתמותה נעה לרוב בין 30 ל-40 אחוז.

המחלה שכיחה יותר בבקר מבוגר מאשר בבני-בקר והתפשטותה בעדר, בדרך-כלל, היא איטית (על דרכי התפשטות המחלה עיינו בחוברת הקדומת).

כעשרה אחוזים של הבקר הינם עמידים בפני המחלה — להוקעה שבמגע.

בדרך-כלל כ-8% מהבקר הרגיש יפתח צורה חריפה של המחלה כתוצאה ממגע הדוק לתקופה די ממושכת עם בקר חולה.

כשלושים אחוז מהבקר שחלה אינם חוזרים להחלמה שלמה.

סימני המחלה ומהלכה

לראשונה אין בקר נגוע מראה סימנים ברו-רים של המחלה ורק לאחר מכן הופכים הסימ-נים להיות טיפוסיים לדלקת ריאות ולדלקת קרום-החזה: חום גבוה (עד ל-41 מ"צ), חוסר-תיאבון, צימאון רב ונשימה קשה ומכאיבה, מלווה שיעול. בפרות חולבות — ירידה מהירה וניכרת בתנובה.

הבהמה החולה מתבודדת ומחפשת צל, ראשה מורד ומתוח לפנים, הגב קמור; והטיפול ביותר בין הסימנים הנראים לעין, גם מרחוק, היא העמידה עם המרפקים המופנים עד כמה שאפשר כלפי חוץ וזאת — כדי להקל על הנשימה, שנעשית במינימום של תנועות בחזה (נשימת בטן).

נשימתה של בהמה נגועה — מהירה; ואם מכריחים אותה ללכת מהר או לרוץ, נשימתה נעשית קשה ומכאיבה יותר והיא משתעלת תכו-פות שיעול לח. בנחיריים מופיע ריר בצורת גבן-מוגלתי.

במקרי מחלה חריפים, הסימנים מתפתחים מהרה, הבהמה מאבדת משקל וכאשר הנשימה נעשית בכבדות ומלווה אנחות, היא רובצת והמות בא לאחר כמה שעות; כל זאת תוך מספר ימים. במקרים פחות חריפים, נראים ומתפתחים סימני המחלה שלושה-ארבעה שבועות.

במקרים ממושכים (כרוניים) יש בהמות ה„מת-לימות“, מאחר שמסביב למוקד שבריאות מתהווה תרמיל של ריקמה ליפית וזה סוגר על הרקמות החולות או הנימקיות. אם כי במצב זה אין הבהמה מהווה מקור להדבקה, הרי „נושאת“ כזו הינה מסוכנת ביותר ומקשה על ביעורה של המחלה מאחר שכתוצאה מאכף (Stress), נסיעה ארוכה, הצטננות וכו', עלול התרמיל